

3) Xantus János, I. tag jelentést tett, a kelet-ázsiai kiküldetése alkalmával gyűjtött természeti és népmiséi tárgyakról, melyek közelebb a m. nemzeti muzeumban állítottak ki. Ez alkalommal megszersmind indítványozta, hogy a gyűjtemény, hasonlóképp mint a külföldi expedíciók

gyűjteményei, hazai tudósok által feldolgoztassék s tanulmányaik eredménye összeállítva kiadassék.

4) Than Károly, r. tag „*A margit-szigeti hőforrás vegyelemzésének eredményei*” közölte, melyek táblázatos összeállítását a jövő füzetben adjuk.

APRÓBB KÖZLEMÉNYEK.

Ásvány-
és földtan

A PETROLEUM ÉSZAKAMERIKÁBAN: A petroleum vagy kőolaj, mint világitó anyag mai nap már igen fontosá vált s ennél fogva bizonyára megérdemli, hogy legnagyobb és legtanulságosabb északamerikai lelhelyeit röviden megismertessük. — Az Egyesült-Államokban Nyugat-Virginia, Pensylvánia, Ohio és Nyugat-Canada a legdúsabb lelhelyek. Az Európába szállított kőolaj legnagyobb része Pensylvánia Venango kerületében Oilcity, Titusville, Petroleum, Cheri-Run sat. környékén nyeretik. C. H. Hitchcock szeriint a kőolaj leggyakrabban tektonikus medencékben fordul elő, éppen úgy, mint a vizek, melyek aztán artézi kutak által jutnak a felszínre. Így található pl. Pensylvániában, hol a kőolaj három, agyagrétegek által elválasztott homokkő-övben lép föl. Szerinte 14 különböző képletben található kőolaj, a harmadkoriaktól kezdve a sziluri képletig s a kőolajt tartalmazó rétegek több százezer négyszög angol mértföldnyi területen előjövén, kimeríthetlen forrásokat rejtenek magukban. A leggazdagabb kőolaj lerakódmányok az eddigi tapasztalatok szeriint a sziluri, devoni és a kőszén-telegek rétegeiben vannak. A kőolaj együtt jön elő kén-hidrogénnel és gyakran gyengén sós vízzel is a medencék alján; ritkábban igen fölálló nyeregoldalakon. A hol petroleum-forrást gyanítanak, ott 3—4" átmérőjű fúrlyukakat mélyesztenek

5—600 néha 800 lábnyi mélységig is, melyekből a kőolaj eleintén ugró-kút gyanánt magasán felszökik, később azonban szivattyúzni kell. Gyakran a fúrásnál oly erővel nyomul ki a kénhidrogéngáz, hogy a fúrót is magasra kilöki; ezután kőolaj és gáz vegyest ömlenek, végre pedig tiszta kőolaj. Néha vízzel kevert gáz és kőolaj szabályos időközökben váltokozva ömlenek ki. — Ezen kiömlési tünetményekből azt következtetik, hogy a kőolaj többnyire csak a kőzetek hasadékaiban és üregeiben jön elő, s ezekben legalúl a víz, azon a könnyebb kőolaj s legfelül a gáz foglal helyet. Ha a hasadékok és üregek egymástól elkülönítve vannak, úgy valahányszor egyik vagy a másik megfúratik, újra ismétlődik a gáz, kőolaj és víz vegyes vagy váltakozó ömlése. Az üregek és repedések összeköttetésben is lehetnek, a midőn aztán a kiömlés sokkal egyenletesebb és szabályosabb, mivel a kőolaj a meg nem fúrt üregekből is kiömölhet. Pensylvánia egy részén a kőolaj vízszintesen rétegzett igen likacsos, sejtess homokkőben jó elő, melyben ha fúratik, a gáz az olajat lassanként föl-tolja a fúrlyukban s gyakran 40—50 lábnyira is fellöki, míg később szakadatlanúl folyik ugyan, de nem szökik fel oly magasra. Itt is azt kell fölvenni, hogy a kis sejtess üregekben gáz, kőolaj és víz vannak egymás felett, hogy a gáz a fúrás következtében kinyomja a kőolajt a lyukba,

de hasonló nyomás következtében a szomszéd sejtekből kap újra kőolajt. A nyert kőolaj mennyisége és minősége gyakran egyenes viszonyban áll a fúrlyukak mélységéhez. Nem mély fúrlyukakból csak kevés, de nehéz s jobb minőségű olaj nyeretik, míg mélyebb fúrlyukakból többnyire könnyebb olaj ömlik ki. — A nyert kőolaj mennyisége kitűnik a következő adatokból. Két év alatt (1868- és 1869-ben) Pennsylvániában 7,930.000; Ny.-Virginia- és Ohio tartományban 490,000; Canadában 310,000 és Kentuckyban 52,000 tonna petrolomot bocsájtottak kereskedésbe. Californiában és Montanában is nyernek kőolajat, de sokkal kevesebbet mint az említett tartományokban. K. A.

HULLAGÖRCS. — Újabb időben a lapokban szó volt arról, hogy a franciaországi csatáreken a meggyilkoltak hullái elég hosszú időn át oly helyzetben maradtak, melyben a halál pillanatában voltak; ezen észlelet azonban nem új, s Russell a krími háborúban tett idevágó tapasztalatait következőképpen írja le:

„A hullák némelyikének állásai retteneteseek voltak. Az egyiket térdelve, s kezeit czélzásra kinyújtva lehetett látni, összevont szemöldökkel, egymáshoz szorított ajkakkal, mint ez az ellenséggel szemben a fegyverelés pillanatában az arczkifejezésnek megfelel. Ezen embert a golyó nyakon találta. Egy másik háton feküdt ugyanolyan arczkifejezéssel. A harmadik testével tökéletes ívet képezve, feküdt; feje és lábai a talajon nyugodtak, míg háta felfelé volt emelkedve.“

Hasonló esetek észleltettek Olaszországban a solferinói ütközet alkalmával, nemkülönben Észak-Amerikában a szövetséges és szövetkezett államok közti hadviseléskor.

Marc éltes férfi esetét beszéli el, ki családjával a színházban lévén, kezeire hajtott fejjel, s a támfára támasztott könyökkel nyugodtan ma-

radt. Azt hitték, hogy alszik, mint azonban a színházból a közönség hazafelé indúlt, kitűnt, hogy azon férfi meg van halva.

Taylor Alfréd fiatal hölgy történetét közli, ki tökéletesen egészséges volt, midőn este hálószobájába ment, hol másnap reggel halva találtatott. Zsámolyán imádkozó helyzetben térdelt, s teste ebben merevedett meg.

A halált mindkét esetben gutaütés okozta.

Hangyanyhalvag (Chloroform) általi halálos mérgezés eseteiben többször találták, hogy az illető a kézbe szorított kendőt a szájhoz és az orrhoz erősen odanyomva tartotta.

1863-ban egy úri ember magát meglötte, s szobájába az öngyilkosság után csak több óra múlva hatoltak. A kisütött pisztolyt még mindig szorosan tartotta kezében, bajjában pedig megtöltött pisztolyt markolt.

Gyakran fordúltak elő esetek, melyekben a borotvát vagy a kést az öngyilkos halott kezéből csak jókora erőlködés mellett lehetett eltávolítani.

Devergie esetet észlelt, melyben az illető pisztolylövés által vetett véget életének, s midőn az öngyilkos szobájába lépett, ennek jobb karja és keze azon irányban volt tarta, melyben a fegyver elsütetett.

Egy ember mézskemenczéből kifejlett szén-sav-gőz hatása következtében múlt ki, s midőn ráakadtak, teste alvó helyzetben feküdt, felemelt bal-karjával fejét tartotta, míg a jobb, félig meghajlítva, hasán nyugodott.

William Russel lord, kit Courvoisier 1840-ben gyilkolt meg, egyik kezével nyoszolyája fáját megfogta, mintha a gyilkossal küzdene.

Nem szokatlan, hogy vízbefúltak kötéldarabokat, evezőnyelet, a parton tenyésző füveket és más tárgyakat erősen megmarkolnak.

1847-ben egy fiatal ember alatt, mint a jégen korcsolyázott, ez beszakadt; a fiatal ember azonban nem

Növénytan. merült el azonnal, hanem karjaival a jégen fentartotta magát, s mint ez engedett, más darabhoz ugrott; végtére még is alásülyedt, s mint másnap a tó fenekén öt megtalálták, karjai oly helyzetben voltak, mint a jégen magát fentartani igyekezett; lábai kinyújtva, a czomb mellső oldalán levő izmok pedig összehúzódva voltak, mint ezek működése által magát a jégen fenn akarta tartani.

A közölt példákban leírt állapot hullagörcsnek neveztetik, s akkor lép fel, midőn a halál hírtelen következik be, s az illető a halál pillanatában valami czélből jelentékeny izomerőt fejtett ki. Mint az izom életképességét elveszíti, a hullagörcs is megszűnik. A halálos merevség bekövetkezése a hullagörcsnek mindig véget vet.

B. K.

MAGYAR VOLT-E HORKY MÁRTON? — E cím alatt jött meg a felelett azon kérdésünkre, melyet a f. évi 19-ik füzetben (46. lap) irodalom-történéseinkhez intéztünk. A „Századok“ jelen évi 4-ik füzetében¹⁾ a következőket olvassuk:

A „Pesti Napló“ f. é. januárhavi egyik számában lenyomatta a „Természettudományi Közlöny“ felszólítását, mely azt tartalmazta, hogy irodalomtörténéseink feleljenek meg azon kérdésre: vajjon azon Horky Márton, a ki Galilei és Kepler ellen egy kisebbítő és személyesen támadó röpiratot irt „Peregrinatio“ cím alatt, s a kit francia tudósok magyar embernek tartanak, valósággal magyar volt-e, vagy pedig — neve után ítelve — valamelyik szláv törzsből eredett?

E kérdés nem pusztán a természettan történéének búvárait érdeklí, hanem specíficus magyar jelleget is ölt magára az által, hogy egy olyan ember, a ki Kepler jótékonyságát, melylyel Olaszországban megélhetést szerzett neki, a legrútabb hálátlanság-

gal viszonyozta s egyszersmind a tudomány konok ellenségének bizonyította magát, a magyar névvel hozatik kapcsolatba. E kétszeresen sötét volt arodalmunk szégyenfoltját, érdekünkben, sőt kötelességünkben áll lemosni, habár arról meg lehetünk is győződve, hogy a külföld előtt alig van módunkban magunkat e részben rehabilitálhatni¹⁾; de ha minmagunk előtt tisztán állunk, és tudjuk, hogy e hálátlán és elfogúlt ember nem magyar volt: ezzel (legalább magunknak) megnyugtató önértetet szereztünk a részben, hogy ama francia tudósok tévedtek, és hogy Horky nem közülünk származott.

Nem tudom, vajjon utána néztek-e irodalom-történéseink e kérdésnek, de ha netalán ez ügy még most sem volna tisztában: följegyzem itt azt a néhány adatot, a mit Horkyra nézve Bécsben találhattam.

Moller János nagyterjedelmű s ritka pontossággal és szorgalommal írott „Cimbria literata“²⁾ című művének második kötetében (Copenhagae, 1744. 2 rétt. 372. lap.) leírja Horky Márton életét, mely rövid közleménynek még rövidebb kivonatát ím ezekben adhatom: Horky Márton „cs e h s z á r m a z á s ú“ orvos, mathematikus és astrológ volt; hosszas vándorlásaí közben a latin, olasz, török és a szarmata (lengyel, orosz stb.) nyelveket elsajátította, s végre állandó lakhelyet Hamburgban talált; élete naptárak, születési és astrológiai jóvendölgetések kiadásában tölt el, mely munkái közül Moller a következőket említi fel:

1. Naptárak, számos éven át.
2. Wegweiser, wie man sich für den Pestilentz bewahren soll. Ros-tochii, 1624. 4-o.
3. Neue Diana. S. I. A. 1629. 4-o.

¹⁾ Mi még fogjuk tenni a kellő lépéseket. Szerk.

²⁾ A bécsi császári könyvtárban 79. a. 11. jegy alatt áll. E. L.

¹⁾ „Századok.“ A magyar történelmi társulat közlönye. Szerkeszti: Thaly Kálmán, titkár. V. évfolyam 285—287. l.

4. Indicium Astromanticum de Friderici Ducis Holsat. Gottorp. themate geneethliaco, — mely utolsó a múlt században még a gottorpi könyvtár kéziratai között volt.

Megjegyzi még Moller, hogy Horky Lochowitz-ban, Csehországban született, s ugyanezt állítja ő utána Jöcher Keresztély Gottlieb is. (*Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, Leipzig, 1750. 4r. II. kötet 1706. lap.)

Két külföldi forrás tehát nyilván azt mondja, hogy Horky cseh volt. De saját műveiből is meg akarván győződni, a fentjelzett kis czikk olvasása után kerestem Horky műveit a bécsi egyetemi könyvtárban: azonban ott tőle semmi sincs; kerestem aztán a cs. udvari könyvtárban, de itt is csak egy naptárát találtam, melynek könyvészeti leírását szükségesnek tartom közölni azért, hogy Moller adatai közvetlen forrásból is igazolhatók legyenek.

A naptár czíme a következő: „Newer vnd Alter Schreib Kalender, sampt der Planeten Aspecten Lauff vnd derselben Influentzen, auf das Jahr nach der Gnadenreichen Geburt vnsers Seligmachers Jesu Christi M. DC. XXXVIII. Aussz den rechten warhaftigen alten vnd newen Canonibus mit Fleiß nach Astronomischen Gründen gestellet, durch M(agitstrum) Martinum Horky von Lochowitz, sc. Mathematicum & Medicum. Mit Churf. Sächs. Freyheit nit nachzudrucken. Nürnberg, in verlegung Wolfgang Endters.“ (1637.) 4-ed rétből összesen 8 ív, azaz 32 számozatlan levél.*)

A naptár, miként az ez időbeli efféle külföldi termékek rendszeren, két részre oszlik; az első rész a most leírt czímmel magában foglalja a valóságos naptárt, továbbá a nap- és holdfogyatkozásokat, számos tanácsot az érvágásra vonatkozólag, a hajósok számára időjóslatokat stb. A második rész pedig csillagászati és időtani

*) A cs. udv. könyvtárban 72. X. 74 (4) jegy alatt. E. L.

jegyzeteket tartalmaz, telve babonás jóslatokkal és föltevésekkel.

Horky naptáránál e második rész ezen czímet viseli: „A Deo & Scientia Diarium Astro-Meteorologicum. Das ist: Eine weitläufftige Beschreibung dass Himmels Gestalten, auff das Jahr nach der Geburt Jesu Christi, M. DC. XXXVIII. darinnen von der Witterung der vier Jahrzeiten, vnd zwölf Monaten, dessgleichen von den Finsternüssen, Krieg vnd Blutvergiessen, Krankheiten, Fruchtbarkeit der Gewächse auff Erden, vnd andern nöthigen Zufällen, Meldung geschicht. Mit grossen Fleiß gestellet auss verbesserter Rechnung Astronomiae Danicae dess Edlen vnd Hochgelehrten Herrn Tychonis Brahae. Durch M. Martinum Horky von Lochowitz, Mathematicum & Medicum. Mit Churfürstl. Sächsischer Freyheit, vnd sonderlicher Begnadigung. Gedruckt zu Nürnberg, in Verlegung Wolfgang Endters.“

Ajánlja e naptárt Horky „dem Ehrnverten vnd Fürnehmen Herrn Achatio Hilling, Bürgern vnd Materialisten in Nürnberg,“ de ez ajánlólevélben magára vonatkozólag semmi specialis adat nincs. Kelt e levél: „Hamburg den 3. Martij An. 1637.“ s aláírása: „M. Martinus Horky von Lochowitz.“

Az egész munkában csak egy helyütt emlékezik meg magáról, midőn mondja, hogy már 18 év óta él hazáján kívül, mely vándor-életét Moller is említi, valamint hogy huzamosabban Hamburgban tartózkodott.

Hátra van még azon kérdés: vajjon ezen Horky egy személye-e a „Peregrinatio“ írójával? miután ily czímű munkáját Moller nem érinti. E részben könnyű a felelet.

A világirodalomban ugyanis csak ez egyetlen Horky Márton van ismerve kiadványairól, s ez egynek korá találkozik mind Kepler, mind Galileivel; e két ok tehát kizár minden kételyt a személyazonosság felől, míg

Vegyesek.

a föntebbi adatok kétségtelenül kiderítik, hogy Horkey nem volt magyar, hanem igenis azon népcsalád tagja,

a melyre neve után már a „Term. tud. Közlöny“ is utal.

Eötvös Lajos.

KÜLÖNFÉLÉK.

• — NEKROLÓG. — Sir John Herschel, nagyhirű csillagtudós, még nagyobb hirű F. W. Herschel egyetlen fia, május 11-én, 79 éves korában elhunyt. Herschel 1792. márczius 7-én született, 1834-től 1838-ig a Jöreménység fokán tett csillagászati észleleteket, 1850-től 55-ig angol királyi pénznagy, 1813 óta a londoni Royal Society és Astronomical Society tagja s 1858 óta a magyar tud. akademiának is külföldi levelező tagja volt. — Gróf Gasparin, a „Cours d'agriculture“ szerzője, május 20-án Genfben, élte 61-ik évében, elhunyt.

— AKADEMIAI JUTALMAK. — Az 1876-ról hátralékban maradt, s az 1864—1869 évkörben megjelent matematikai munkákat illető *akadémiai nyagyjutalom* (200 arany) a III. osztály jelentése alapján, mely az e szakban tapasztalt örvendetes lendületről tanúskodik, következő munkának ítéltetett: „*Földmértan, mérnöki használatra, különös tekintettel hazai viszonyainkra. XVI. táblával. Pest, 1869.*“ Szerzője: Kruspér István, műegyetemi tanár. — E munka első magyar kézikönyv, mely a gyakorlati mértant kimerítőleg tárgyalja; irodalmunkban úttörő, s nemcsak a tudomány színvonalán áll, hanem azt sok részben előbbre is viszi, s gyakorlati haszna jelentékeny, és nagyon élénken érzett hézagot tölt ki. — Az 1870-ről hátralékban volt *Marczibányi-jutalom* (50 arany) az 1864—69 évkörben megjelent matematikai munkák közül, a III. osztály jelentése alapján, következő munkának ítéltetett: „*Az érczek előkészítésének elvei*

és gyakorlati szabályai. 149 ábrával. Pest, 1869.“ Szerzője: Péch Antal, pénzügyi osztálytanácsos. E mű a címében kifejezett tárgyat, a bányászati tudomány egy érdekes és fontos ágát, oly módon adja elő, hogy e munka, bármely irodalom terén is, kedves jelenség gyanánt üdvözöltetnék; párosulván benne jeles elméleti és gyakorlati képzettség világos előadással, s 149 könyvrajzi ábrával oly tökéletesen levén, maga a szerző által rajzolva, hogy azok után bizvást el lehet indulni az illető gépek és készülékek szerkesztésénél.

— TUDOMÁNYOS CONGRESSUSOK. A múlt évben tervezett, de a háboru miatt elnapolt congressus, mely Antwerpenben a földrajzi, cosmographiai és kereskedelmi tudományok előbbre vitéle céljából lett volna tartandó, mint értesülünk, a jelen évben augusztus 14-től 18-ig fog megtartani. A congressus bizottmánya — mint biztos hír gyanánt említik — feladatául tűzte ki: a francia és német tudósok egymással való közeledését közvetíteni. — A congressusra, a múlt évben, a közoktatásügyi miniszterium által társulatunk is meghívatott; annak alapján ismételve figyelmzettünk t. tagtársainkat, hogy a kiki részt venni ohajtanak, sziveskedjenek a titkársághoz fordulni, hogy számukra a tagsági jegy (melyvel alkalmasint utazási kedvezmények tognak járnai) a kellő időben megküldethessék.

Sajtóhiba. A 24-ik füzetben, 271. lap. alólról a 8-ik sorban mostani helyett *mozta* ni olvasandó.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.